

Werkgebied: Denderhoutem, Haaltert, Heldergem,
Kerksken, Terjoden

Mededelingen Heemkundige Kring
Groot-Haaltert - 3-maandelijks ledenblad

32e jaargang 2012 - nr. 4

Redactie:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert
Voorzitter - Secretariaat
Willy De Loose
053/83.08.81

Medewerkers:

Denderhoutem:

Luc Pots
Hans Sonck
Raf Hendrickx

Haaltert:

Jan Paul De Graeve
Marc De Moyer
John Scheerlinck
Christophe Provost

Heldergem:

Roger De Troyer
William Minnaert

Kerksken:

Joris De Kegel - ledenadministratie

Documentatiecentrum:

Warandegebouw Sint-Gorikspein 17,
9450 Haaltert.

Open: eerste zondag en tweede donderdag
van de maand van 10 tot 12 u.

Gesloten: juli en augustus

Ruiladres:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert
Lidmaatschap: € 10
Steunend lid: € 15
Rek.nr. BE40 4395 0830 6163
KREDBEBB

Heemkundige Kring Groot-Haaltert
Email: willydeloose@skynet.be
info@hkhaaltert.be

Website:

www.hkhaaltert.be

Elke auteur is verantwoordelijk voor
zijn/haar teksten.

Teksten mogen overgenomen worden mits
bronvermelding.

HK Haaltert is lid van 'Heemkunde Oost-Vlaanderen'.

Redactioneel

Nieuwjaarswens 2013

*Nu december neigt naar 't nieuwe jaar
de dagen langer worden
moet wég dit knellend harnas
wil ik afschudden donkere weemoed
dragen een licht en luchtig kleed
zoeken de verborgen winterbloemen
én jou wensen
een hele grote harde schijf
om alle voorbije geluk op te slaan
een kanjer van een doos
gevuld met moed en volharding
weerbaarheid voor slagen onder de gordel
herstel van aangedaan onrecht
kracht tegen blijvend gemis
mensen die mensen verder dragen
een economie voldoende voor genoeg
een lichaam sterk
een geest gezond
kinderstemmen die hoop herstellen
sprookjesboeken
die het slechte doen verdampen
en op de weg naar nergens
een plek om thuis te zijn
met wie je onvervangbaar dierbaar is.*

Nera Redant

*Aan al onze leden een sympathisanten
een oprecht 'keitof' 2013*

Doctoraatscriptie van Gaspar Buysse – Heldergem 1771

Egidius Buysse, zoon van Judocus en Antonia Schoupe, werd geboren te Heldergem op 3 november 1715 en overleed er op 15 juni 1785. Hij huwde te Smeerebbe op 5 januari 1743 met Joanna Petronella Rollier, geboren te Idegem op 26 april 1724 en overleden te Heldergem op 19 februari 1765. Zij stichtten een groot gezin met 13 kinderen, allen geboren te Heldergem.

Egidius werd burgemeester in zijn geboortedorp in 1753. Hij woonde in een grote hoeve 'Hof ten Ingelsboutvelde' in het landelijke gehucht Oom.

Hij was verantwoordelijk voor de inning van de pachtgelden die de boeren schuldig waren aan de Abdij van Anchin (1).

De tweede zoon, Gaspar was zeer begaafd en kon zijn studies aanvangen aan de Katholieke Universiteit van Leuven, wat destijds een unicum was voor een jongen uit een boerengezin.

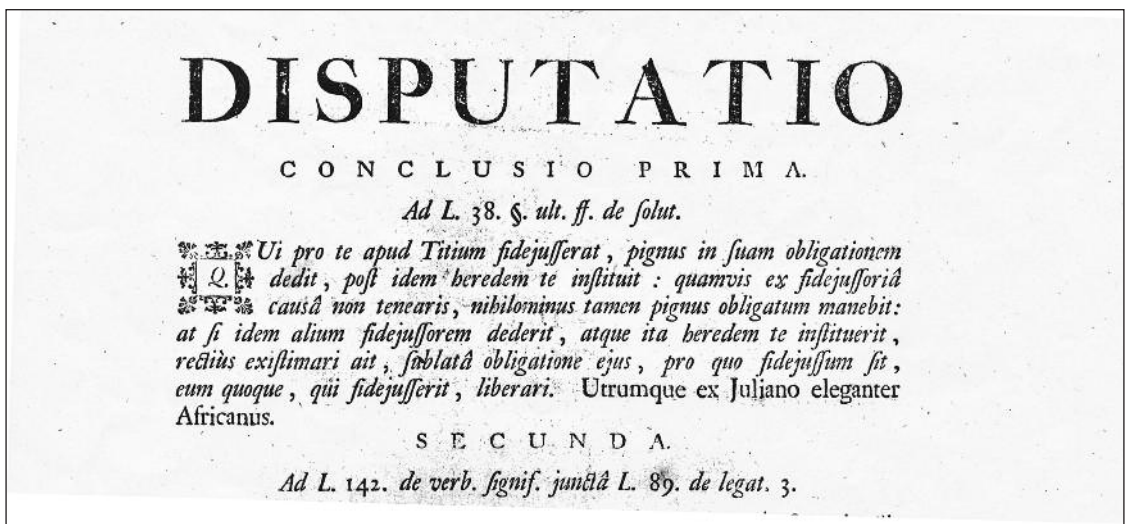
Hij studeerde er rechten.

In het familiearchief vonden wij een brief van Gaspar aan zijn vader, geschreven op 24 maart 1771.

'Beminden vader

Naer hartelycke groetenisse wensch ick door desen eenen salighe paesschen met veel naervolghende biddende dat gije mij gelieft op te senden met het eerste 310 guldens voor examen licentie/ licentie ende voorders waarmede dit licentiaet af te komen met het eerste vaerweg/ ik bedoel dat gije gelieft teydinghe te doen met den brenger van het geldt tot iemant van de familie sin is van over te komen op mijn licentie/ ick ensal niemant versoecken want alles is hier dier/ principael als mijne licentie doet hiermede blijve ick met verwachtinghe/Beminden vader uwe onderdanigsten ende ootmoedighen dienaer ende sone Gaspar Buysse Ick gaen nu smiddaegs eten in het wit recht over d'halle alwaer ick sal ingeyt op myn licentie'

De brief werd bezorgd via Mgr. Buyl 'in de swaen tot Aelst om voorts te bestellen aan Gaspar Buysse tot Heldergem'.

Disputatio 1

T E R T I A.

*Ad Cap. 14. qui filii sint legitimi. juncto edicto Caroli Quinti
de 21. Februarii 1588.*

Religiosus in Flandriâ fortè solemniter professus .post quoddam professionis suæ tempus, desertâ religione assumptoque habitu laicali in Brabantiam profugit, ibique uxorem conditionis ejus ignaram in facie ecclesiæ duxit, atque ex eâ permanente in bonâ fide liberos procreavit. Quæritur primo an hi liberi sint legitimi. Secundo & maximè an consanguineis paternis, etiam vivente patre, sint legitimi successores? Utrumque affirmandum putamus.

Præfide Amplissimo, Clarissimoque Viro Domino

D. PHILIPPO VAN BILLOEN J. U. Doctore, & Legum
Antecessore Primario,

Defendet die 2. Martii 1771.

G A S P A R B U Y S E
EX HELDERGHEM ALOSTANUS.

LOVANII, TYPIS ACADEMICIS.

Disputatio 3

Na het behalen van zijn diploma werd hij advocaat bij de Raad van Vlaanderen (2). Hij huwde met Catharina De Beer uit Gent.

Het document, een bij de universitaire pers gedrukte '*Typis Academicis*' dat wij konden inkijken, is een uiteenzetting (disputatio) die Gaspar Buysse gehouden heeft op 2 maart 1771 in Leuven ter verdediging (defendet) van zijn doctoraat in de rechten.

Hij verdedigde zijn thesis voor een commissie onder het voorzitterschap van de '*zeer vermaarde en verheven heer D. Philippus van Billoen, doctor in beide rechten en eerste professor van de wetten burgerlijk recht.*' Hij behandelde drie casussen (thema's) met zijn juridische opvattingen.

De 1ste en 2de conclusies gingen respectievelijk over '*beëindigen van verbintenissen*' en '*betekenis van woorden*.' Interessant is wel de 3de conclusie over het feit '*welke zonen wettig zijn*' in geval van verbreking van gelofte van een priester.

Een geestelijke, die in Vlaanderen plechtig geprofeest is, breekt na zekere tijd zijn gelofte en vlucht in lekenkleren naar Brabant. Daar huwt hij voor de kerk met een vrouw die niet op de hoogte is van zijn vroegere status en sticht een gezin.

Een eerste vraag wordt gesteld of de kinderen wettig zijn. Ten tweede of ze wettige opvolgers zijn voor de bloedverwanten aan vaders kant.

Buysse concludeert voor beide gevallen een ja.

Roger De Troyer

1-De Loose W., Bijdrage tot de politieke geschiedenis van Helderger, 18e eeuw tot heden, HK Haaltert, 1996

2-De Troyer R., De familie Buysse te Helderger, Mededelingen HK Haaltert, 998, nr. 2

Dank aan H.Boeykens (document) en G.Liessens (vertaling).

Heldergem – Oudste woning Oud-dorp 77

In de *'Atlas Cadastrale Parcelaire'* van P.C.Popp uit 1857 vinden wij Joannes Baptist Cobbaert (Cobbaut), geboren te Heldergem op 13 januari 1719 en overleden in Outer op 28 augustus 1790. Hij was de zoon van Antonius en van Petronilla De Leeuw. Op 25 september 1746

huwde hij met Martina Albertina Buyl, geboren te Herlinckhove op 13 maart 1715 en overleden in Heldergem op 7 februari 1774.

Zij waren de eigenaars van het oudste gebouw in ons dorp met bijhorende boomgaard en met een totale oppervlakte van 15 aren en 10 ca. In een gevel van de woning is het jaartal 1769 gevormd met ankers.

De volgende eigenaars waren Kamiel Maesschalck (° Aaigem, 14 augustus 1864 en + Heldergem, 13 februari 1952) gehuwd met Amelia Temmerman (° Heldergem, 3 juni 1866 en + Heldergem, 29 juni 1942), in de volksmond gekend als *'Bij Melekes'*.

Vier dochters werden geboren te Heldergem: Valentine (24-11-1899), Césarine (15-08-1903), Elisa Maria (02-10-1904) en Clementia (19-11-1906).

Elisa Maria huwde op 12 september 1931 met haar buurjongen Petrus Moreels. Ze woonden in bij de ouders en na hun overlijden verwierven zij het ouderlijke huis. In dit gezin kwamen vier zonen: Kamiel, Marcel, André en Eli. Een gedeelte van de woning werd bewoond door de oudste zoon, vrijgezel Kamiel.

Onlangs mochten wij van zijn gastvrijheid genieten en een kijkje nemen in dit historisch gebouw, terwijl hij heel wat wetenswaardigheden vertelde.

Aan de rechterzijde woonde tijdens WO I 'Sidonie'. Ze verkocht er clandestien drank aan de Duitse soldaten, die regelmatig hun dorst kwamen lessen 'In de gouden koterbaak'.

Het gebouw was ook een periode het gemeentehuis met een kamertje dat dienst deed als 'cachot'. In de woonkamer, boven de schouw, ontwaren wij nog een fresco, door een zekere V. Herreman geschilderd in 1881. Oude foto's en gereedschappen geven een rustiek aspect aan de woonkamer. Het is of de tijd stil is blijven staan.

Ook de zolder is het bezichtigen waard. Het dak is overwelfd door 17-meter lange boomstammen en er is nog een houten vloer, die eertijds gebruikt werd voor het drogen van het graan.

Wij kunnen de bewoner alleen maar feliciteren, omdat hij dit stukje bouwkundig erfgoed niet laat verkommeren.

Roger De Troyer

Herinneringen

Een mooie opname (ca.1950) van een gedeelte van de Haaltertse muziekmaatschappij 'ergens' bij een inhuldiging (?). Wie weet meer over deze opname?

Gehurkt: Cyriel De Pelsemaeker, Antoine Van Impe, Willy Muylaert, Edmond Van Herzele, Remy Buyl

Staande 1e rij: Cyriel Goossens, Albert Van Impe, Frans De Meyer, Emiel Van Impe, Jozef Wijnant, Remy Wellekens, Frans De Pauw, onb., Henry Lievens, Arthur Fonck en uiterst rechts Remy Fleurinck.

2e rij: jongeling Walter Impens. Uiterst rechts op de kar: Paul Impens.

De Heemkundige Kring Haaltert en het Wolofproject In Senegal

De eerste druk van onze uitgave "ZES EEUWEN VERERING VAN ONZE LIEVE VROUW VAN ZEVEN WEEËN IN EEN WIJKKAPEL TE DENDERHOUTEM" (Luc Pots) was in een mum van tijd uitverkocht zodat een tweede druk noodzakelijk werd. Momenteel zijn er nog een tiental boekjes beschikbaar. Bestellen kan nog altijd door overschrijving van € 10+€ 1 verzendingskosten op rekening BE23844050524091 - BIC RABO-BE22 van Luc POTS met vermelding "Zevenkapel + adres".

Aangezien de integrale opbrengst van deze publicatie naar het Wolof-project van de laatste Atomse missionaris Herman De Vriendt gaat besloot de Heemkundige Kring Haaltert de kosten van het drukwerk ten laste te nemen zodat alvast € 1.802,50 konden worden overgemaakt."

Focus op uw spaargeld

Afdrukken Contacteer ons Uitloggen Help

Raadplegen verrichting

Rekeningnummer : 844-0505240-91
Zichtrekening
Verrichtingsdatum : 26-10-2012
Omschrijving : Overschrijving UIT
Bedrag : 1.802,50- EUR
Valutadatum : 26-10-2012
Rekening tegenpartij : BE82 0000 9019 7468
SCHEUT ONTWIKKELINGSSAMENW
Mededeling : 02-221-001 Projet Wolof Diisoo - Herman De Vriendt -
Senegal
Referentie : B2J26KC1X00A0244

WIE IS PATER HERMAN DE VRIENDT ?

Hij werd geboren in Ninove op 26 augustus 1941 als oudste van een gezin van zeven kinderen. Na zijn humaniorastudies treedt hij in bij de Missionarissen van Scheut. Herman is tweeënhalve jaar werkzaam op het missieveld in het toenmalige Zaïre (1967-1970), komt vervolgens terug naar België, behaalt een licentie en wordt doctorandus in de theologie aan de KU Leuven (1970-1971). Hij wordt novicemeester en staat in voor de opleiding van jonge missionarissen (1975-1986).

Op 16 november 1986 vertrekt hij naar Senegal waar hij het WOLOF PROJECT opstart waarin hij zich ten volle "smijt" en zo in de voetsporen loopt van Hendrik Conscience "die zijn volk leerde lezen".

Senegal kent nu het fenomeen van de 'wolofisation': de mensen zijn nu fier op hun taal en afkomst en wie zaken wil doen kan dit niet zonder het Wolof dat stilletjes aan het Frans – de taal van de vroegere kolonisator – aan het verdringen is. Een taal is de koninklijke ingangspoort tot het hart van een volk. Vandaar ook het belang van alfabetisering die geenszins

beperkt blijft tot het leren lezen en schrijven! Bewustmaking van de menselijke waardigheid en kunnen, geloof in de meerwaarde van het leven, dat niet tot geld, macht en genot te herleiden is, zijn minstens even belangrijk. Ook het helpen verwerven van de nodige basisvaardigheden om in de maatschappij zijn mannetje te kunnen staan en een betere levensstandaard te bereiken behoren hiertoe.

Het Wolofproject begeleidt niet alleen op een aangepaste en persoonlijke manier (toekomstige) sprekers op een publiek forum maar doet ook aan vertaalwerk. De nuntiatuur in Senegal doet sinds enkele jaren stevast een beroep op hen om boodschappen van het Vaticaan bestemd voor de grote Senegalese islambroedersschappen (die niet alleen erg verschillen van de islam uit de Arabische landen maar bovendien geen Frans kennen) om te zetten naar het Wolof. De godsdienstvrijheid in Senegal is zeker voor een groot deel te danken aan het Wolof-taalgebruik in een directe en verstaanbare communicatie.

Sedert verschillende jaren organiseert het Wolof-project ook basiscursussen Wolof voor vreemdelingen. Niet alleen missionarissen maar ook ontwikkelingswerkers komen er intensief Wolof leren.

De grootste promotie voor het Wolof gebeurt echter ongetwijfeld via de TV-uitzendingen die het Wolof-project verzorgt. Op vraag van Radiotélévision RDV (Radio Dunyaa, Vision) - een commerciële nationale zender - levert het project tweewekelijks een uitzending in het Wolof onder de naam *Laudemus Dominum* - vergelijkbaar met "*Braambos*" bij ons - waarvoor het uit eigen middelen het audiovisueel materiaal en de nodige informatica (hardware en software) aankocht.

Voor elk project dat wordt opgestart moet pater H. De Vriendt op zoek naar de noodzakelijke werkmiddelen in zijn thuisland bij vrienden en kennissen.

Van nature uit is Herman een heel bescheiden iemand die in alle stilte hard werkt maar haast beschaamd is om hulp te vragen. Missionarissen worden in Senegal niet verlood en zijn derhalve aangewezen op giften om zelf in hun levensonderhoud te kunnen voorzien.

Teneinde de verschillende activiteiten van het Wolofproject bij het grote publiek beter bekend te maken werd in België de VRIENDENKRING P. HERMAN DE VRIENDT opgericht. Niet alleen verschaft de kring informatie over het project maar zoekt hij ook nieuwe middelen om er de werkkosten van te helpen dragen.

De werking van het WOLOF-DIISOO-project is quasi volledig afhankelijk van de vrijgevigheid van zijn sympathisanten. Met elke gift – hoe klein ze ook moge wezen – realiseert het Wolof-Project grootse dingen. Wil u helpen om de continuïteit van het levenswerk van deze laatste Atomse missionaris te verzekeren? Giften vanaf € 40 via SCHEUT ONTWIKKELINGSSAMENWERKING - IBAN: BE82 0000-9019 7468- BIC: BPOT BE B1 met vermelding "02-221-001 Projet Wolof Diisoo" zijn fiscaal aftrekbaar. De « Vriendenkring Pater H. De Vriendt – ProWoDi » informeert dan ook verschillende keren per jaar zijn leden - milde schenkers en sympathisanten - via een nieuwsbrief.

Haaltert – Graeves molen

*'k Ben toch zo kontent als 't waait
'k zie zo geiren het golvende koren
en de jagende wolken in de lucht
aan de wind hé 'k mijn ziele verloren.
In vroeger tijd maald' ik het graan
'k ben zoveel van mijn wieken verloren.
(Willem Vermandere)*

Enkele decennia geleden was de windmolen niet weg te denken uit het Vlaamse landschap.

Omstreeks 1900 waren er 818 windmolens in Oost-Vlaanderen, 346 stenen en 472 houten constructies. Slechts 14 gemeenten hadden er geen. Aalst kon prat gaan op 17 molens. In onze gemeenten stonden er vijf in Denderhoutem, twee in Haaltert en één in Kerksken. In 1960 stonden er in Oost-Vlaanderen nog amper 38 overeind.

Een oude prentkaart toont ons de windmolen, gepland op een heuvel in de Molenstraat, (huidige Windmolenstraat) met op de achtergrond de riantte woning van 'madam Rousseau', in de volksmond 'de mazjoor', naam gegeven omdat de dame regelmatig bezoek ontving van een Duitse officier tijdens WO I. Duitse officieren waren gelogeed in de woonst van Dokter Van Londersele (hoek Hoogstraat-Burchtweg), in het Warandehuis en in de woning van de onderwijzersfamilie Van Gutte op het Dorp (nu apotheek).

In een Wezenboek uit 1488 werd hij reeds vermeld: 'aen den molen upt molenvelt'. De houten korenmolen was begin 16e eeuw eigendom van de familie Joos Cabillau. In het midden van de 17e eeuw werd de molen door brand geteisterd.

In een koopakte van 29 januari 1650, opgesteld door meyer Francois Van den Bruelle samen met de schepenen 'der parochie ende vierschaere van Haaltert ende Kerkxen' Pieter de Sadeleir, Jaak Roelant en Lieven van Steenberghe, lezen wij dat de Molenberg, samen met hofstede, schuur en stallen en eigendom van wed. Catharina Cabillau verkocht werd aan Gerard Van den Steene en echtgenote Josijne De Schuttere. De koopprijs was 1000 gulden, ijzerwerk van de verbrande molen inbegrepen.

Een paar weken later op 15 februari 1650 deed Gerard Van den Steen afstand van al zijn rechten op de molenberg (om welke reden is ons onbekend) aan Jacques De Mil.

De Mil moest op zijn beurt een houten molen, die hij in Velzeke kocht, oprichten in Haaltert.

Het gevaarte werd met paard en kar naar Haaltert gebracht. Hij moest ook vergoeden 'de cost ende dranck, de mannen ende knechten die sullen commen met peerden en waeghens ende selve aldaer doen rechten ende stellen tot draayens toe.'

Hij was eveneens verantwoordelijk voor het herstel (o.m. het schrapen van de stenen) en het leveren van nieuwe onderdelen en de molen moest maalvaardig zijn tegen 31 augustus.

Van den Steen werd in plaats van eigenaar pachter en deed afstand van het goed ('met spreckende monde ende wechwerpende halme').

In 1748 stond Jan Verleyen genoteerd als molenaar.

Een advertentie in 'De gazette van Gendt' van '11 Pluvisse, jaar XIII' (31 januari 1805) sprak van de verkoop van een 'prochiekoorenmolen' gelegen langs de steenweg Aalst-Geraardsbergen en in pacht tot mei 1805 door Judocus Van der Storm.

'Patrimonieel goed'

Dat men het doen van dry zondagsche kerkgeboden, van 14. tot 14. dagen publiquelyk zal verkoopen den Prochie-Koorn-Wind-Molen van Haeltert by Aelst, in pacht by Judocus vander Storm tot den 17. floereal jaer 13 (7 mei 1805) gesitueerd aen den steenweg, loopende van Aelst naer Geerardsbergen, beleyd met dry koppelen steenen, een schoon molenhuys met vier plaetsen, allen geplafonneerd, kelder, schuere koeystal, gemetst bakhuys, verkenkoten en steenput, daer medegaende circa 350 roeden grond, aelstersche maete, bestaende in eenen koollochting, boomgaerd, eenen meirsch, met alle boomen en houtatheyen daer op staende. Voorders gaen noch mede in pacht tot 317 roeden land. Den eersten zitdag tot den instel zal gehouden worden den 18 pluvisse (7 februari), den tweeden den 2 ventiose (21 dito) en den laetsten tot verblyf den 16 ventose jaer 13 (7 maerte 1805) ten een ure naer den middag ten huys van Louis Ruysing, in het communehuys van Haeltert.

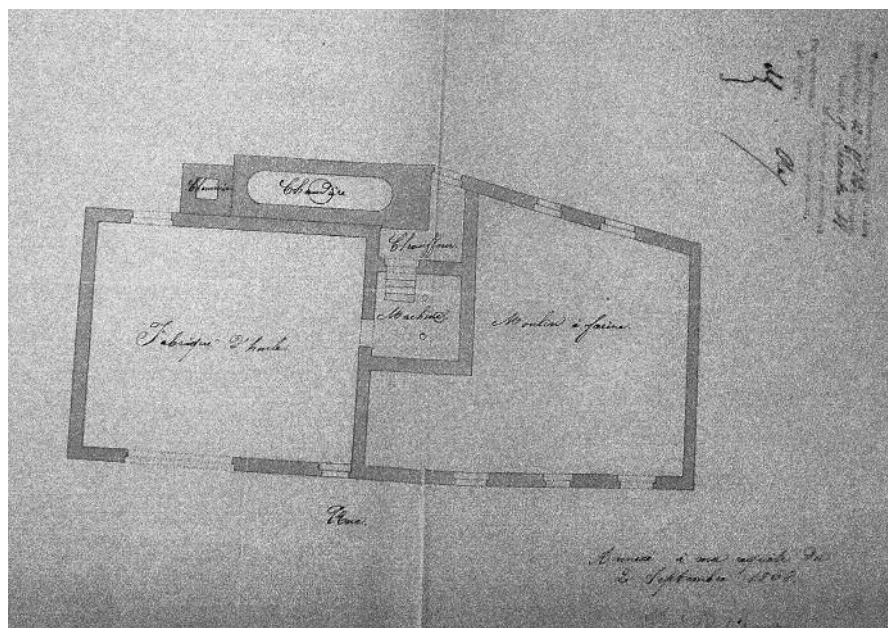
Men zal aen gene die het verzoeken, ten instreste laeten loopen op rente en obligatie eene somme van 4000 guldens, mits stellende suffisanten zeker en borge.'

Vóór 1845 werd de molen verworven door molenaar Domien De Graeve-Van Londersele. In 1853 ontving onze burgemeester een aanvraag van de molenaar voor de installatie van 'één machine à vapeur' voor de aandrijving van de 'moulin à moudre du grain avec huillerie' met een vermogen van 8 Pk.

Het gemeentebestuur gaf toelating op 28 oktober 1853 na de bekendmaking van een onderzoek 'commodo en incommodo'. In december 1853 gaf ook de Provinciale overheid haar zegen mits te voldoen aan enkele voorwaarden:

- maatregelen treffen tegen brandgevaar
- constructie van een schouw met een hoogte van 15 m.
- manometer en alarmsignaal installeren

De chaudière met een lengte van 4,87m en een diameter van 1,07 m. werd geleverd door de firma 'Fabrique de fer' in Ougrée. De installatie werd geconstrueerd door de firma Ghijsselincq uit Gent.

De molenaar kreeg toelating voor het malen van april tot september, van 5u 's morgens tot 10u 's avonds en in de winterperiode van 10u tot 21u. Een tweede modernisatie gebeurde in 1868 (zie schema).

Schets van verbouwing 1868

Molenaar Odilon De Graeve en echtgenote met ingekwartierde Engelse soldaten in 1944

In 1900 staat Nicodemus Alphons De Graeve- Maria De Swaef, de zoon van Domien, opgetekend als molenaar.

Een dame uit Brussel (Mevr. Rousseau) verbeef in de riante woning (de mazjoor) vlakbij de molen en wilde absoluut de Molenberg kopen, wat na lang aandringen ook gebeurde. De molen beef eigendom van de familie De Graeve tot het definitieve einde.

In 1916 werden de molenwieken gedemonteerd en werd de molen gesloopt en de Molenberg werd afgegraven. De grond gebruikte men om de vervuilde walput op het Bruulplein te dichtten.

Begin 1900 was er nog een mechanische maaldery met stoommachine en een olieslagery (*stampkot*) voor de productie van lijnzaad, uitgebaat door Odilon De Graeve, de zoon van Alphons.

Een merkwaardigheid is hier, dat bij gebrek aan water voor de stoommachine, de boeren met paard en kar de watervoorraad uit de Molenbeek haalden en het naar de molen brachten.

Tijdens de bezetting werd er ondanks het verbod van de bezetter nog stiekem gemalen. Na WO II stopte het molenverhaal definitief voor familie De Graeve. Een familie die in onze regio, generaties lang, intens verbonden was met het molenaarsvak. Begrijpelijk dat men sprak van *'Grouves melen'*.

Bij de verbouwingen werden de houten balken van de vroegere molen bewaard en in één van de eiken balken staat gegrift: *'Leopold Boeykens mulder in 1892 geboortig in...'* Volgens Odillon gebruikten de molenaarsknechten windstille momenten om inscripties te maken in de houten constructies. De hoge schouw werd door aannemer Denis Goeman in 1945 afgebroken.

In 1979 hadden wij een vraaggesprek met molenaar Odilon (Grouves Long) die op een gemoedelijke en boeiende wijze bijzonderheden vertelde over *'zijn'* molen, die volgens hem de perfectie bereikte als de wind *'van 't Ketje kwam'* (de Kat, gehucht in westelijke richting).

Willy De Loose

Bronnen:

Cultureel jaarboek Prov. O-Vlaanderen, 1960, 3e band

RAG, Prov. Bestuur 1850-1870, nr. 1532

RAG, Familiefonds nr. 556 (F:2011-10-18, 008 en 009)

Scheerlinck J., Gezinsreconstructie Haaltert, 1605-1900

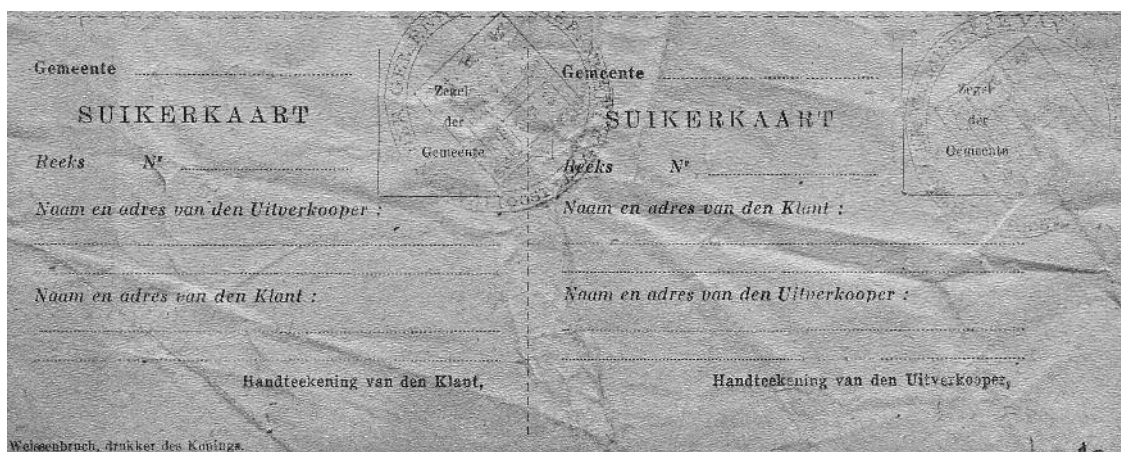
Met dank aan Georges Souffreau

Archief HK Haaltert, Opgenomen gesprek met Odilon De Graeve in 1979

Kerksken, rantsoenering na WO I

Veel van onze lezers herinneren zich nog de rantsoeneringsperikelen na WO II. Ook na WO I werden de 'zegelkes' ingevoerd.

De rantsoenering werd ingevoerd om een eerlijke verdeling te voorzien van de beschikbare producten, noodzakelijk in het dagelijkse leven en om het hamsteren tegen te gaan. Dit systeem belette ook dat speculanten de voedingswaren verkochten aan woekerprijzen. Suiker was één van de eerste producten dat gerantsoeneerd werd. Ondanks de genomen maatregelen liep het toch mis. Malafide individuen fraudeerden er lustig op los. Om de 'kruiperijen van oneerlijke personen die zich bezighouden met den ongeoorloofden handel in rantsoenkaarten' in te dijken besloot de minister alle kaarten, gedateerd oktober 1920 ongeldig te verklaren en te vervangen. Het gemeentebestuur van Kerksken werd op de hoogte gebracht van de voorwaarden teneinde nieuwe kaarten te bekommen.

Suikerkaart

'De oude kaarten zullen vervangen worden door nieuwe bevattende 15 tickets (oktober 1920 tot december 1921) van een maandelijksch rantsoen te leveren. Om recht te hebben op dit rantsoen moet ieder burger zich schikken naar de volgende onderrichtingen:

- 1- De suikerkaart moet geheel aan den winkelier aangeboden worden, die zelf het ticket zal afscheuren.*
- 2- Het ticket is pas geldig tot den 20sten der maand die volgt op deze waarvoor het aangetekend is.*
- 3- Ieder huisgezin heeft recht op zoveel suikerkaarten als het personen bevat onder hetzelfde dak wonende.*
- 4- Zoodra de oude kaart zal vervangen worden door een nieuwe, moet de bezitter zich laten inschrijven bij den winkelier waarbij hij verlangt bevoorraad te worden.'*

Minister J. Wauters dringt er ook op aan bij onze burgemeester dat zijn dorpsgenoten 'bet ter harte moeten nemen onze regering te helpen bij de bestrijding van het bedrog' en iedereen moet zich 'stiptelijk gedragen naar de aangeduide voorwaarden'.

WdL

Documentatiecentrum

Wij danken :

Alma Impens, Kerksken : bidprentjes
Chris Van den Broeck, Nieuwerkerken : oude documenten
Louisa Segers, Haaltert: bidprentjes
Maria Eeckhout, Haaltert: oude liedjesteksten
Greta Coppens, Aalst: kunstwerken
Lieve Scheerlinck, Haaltert: bidprentjes
Denise Tas, Haaltert: atlas 19e eeuw
Laura De Loose, Haaltert: liedjesteksten
Patriek Van de Velde, Nieuwerkerken, publicaties Dr. Demade
Monique Van den Driessche, Haaltert: album met prentkaarten en wenskaarten, periode 1900-1930.

Een speciaal dankwoord gaat naar Walter De Bodt (Voorde), niet alleen omdat hij elke donderdag helpt bij de alfabetische klassering van de honderden bidprentjes en doodsbrieven maar vooral voor zijn schenking van zomaar eventjes 45.000 bidprentjes! Met deze schenking staat onze teller op ca. 100.000 bidprentjes.

Wie onze medewerkers en Walter willen helpen, van harte welkom!

Onze publicatie 'De Haaltertse deelgemeenten, vroeger en nu' wordt goed ontvangen. De positieve commentaren zijn legio. Ruim 1000 exemplaren gingen reeds de deur uit.

Misschien is dit een uitstekend idee voor een eindejaarsgeschenk dat niet mag ontbreken in de boekenkast van de echte Oiltjenier, Eljergemnier, Keskeneir of Atommeneir.

Wie nog een exemplaar wil,
kan dit aanschaffen
(€ 25/€20 voor HK leden,
bij verzending +€5)
op de Cultuurdienst (053/858634),
bij de Heemkundige Kring
(053/830881- 053/836015)
en e-mail haaltertdeelgemeenten@telenet.be.

Boekhandels Bart Gees (Ke), Vijverman (He)
en Hobbit (De). Of door overschrijving op
rekening BE40 4395 0830 6163
van Heemkundige Kring Haaltert.

Pressers, inzetters en stokers in Atomse veldovens

Wie Atom binnenrijdt komende van de R.a.d.a.r. kan er niet naast kijken: links de restanten van een oude veldoven met nog rijen onaangeroerde bakstenen, verder links en rechts “uitgepreste” weiden en bij het binnenrijden van de Borrekent de nog actieve steenbakkerij van de uit Hekelgem ingeweken Danny Van den Broeck – derde generatie van een oorspronkelijk Hekelgemse steenbakkersfamilie. Bij gebrek aan geschikte grond voor het bakken van veldovensteen, week de familie in de jaren zestig uit naar Denderhoutem.

Terwarentstraat, Familie Van Impe, stille getuige van de eens zo bloeiende nijverheid.

Steenbakkerijen hebben doorgaans een grote landschappelijke impact, maar laten relatief weinig monumentale overblijfselen na. Hoewel zij waarschijnlijk de oudste industriële bedrijvigheid vormen in onze gewesten - met vermeldingen vanaf het begin van de 13de eeuw - treffen we nog slechts vage sporen van die vroege periode aan in 'uitgebakken' of 'uitgebrikte' gronden, over het algemeen herkenbaar als lager liggende weiden of akkers in het landschap, of in de materiële resten van achtergelaten ovens. Deze relatieve onvindbaarheid is niet zo verbazingwekkend. De meeste constructies waren ook maar van tijdelijke aard: droogloodsen moesten gemakkelijk kunnen verplaatst worden, het droogveld - de werkplaats van de steenmaker - was gewoon een terrein in open lucht en de put of groeve. Ook de ovens verdwenen volledig, zij bestonden immers meestal maar uit een stapel te bakken stenen.

Afgezien van wijzigingen in het baksteenformaat evolueerde de technologie van het steenmaken en bakken slechts weinig vanaf de middeleeuwen tot in het midden van de vorige eeuw. Opvallend voor deze nijverheid was het seizoensgebonden, handmatige en zeer arbeidsintensieve karakter van het werk.

Baksteen wordt al zeer lang als bouw materiaal gebruikt. De eerste gebakken stenen zijn gevonden in Mesopotamië en dateren van ongeveer 5000 v. Chr. Het duurde echter nog tot circa 3000 v. Chr. voordat ze op grotere schaal als bouw materiaal worden gebruikt. In eerste instantie werden stenen met de hand gevormd uit een bal klei, maar al snel deed de vormbak zijn intrede, waarmee series stenen gemaakt kunnen worden van (ongeveer) gelijke afmetingen en structuur.

In Europa werd baksteen voor het eerst door de Romeinen op grote schaal toegepast. Voor de opbouw van Rome gebruikten de Romeinen dunne gebakken stenen uit vette klei. Na het vertrek van de Romeinen raakte de techniek echter weer in onbruik in onze streken.

Vanaf de twaalfde eeuw werd het steenbakken weer opgepakt door kloostermunniken. Bouwen in steen werd betaalbaar, omdat de benodigde klei in grote hoeveelheden bij ons aanwezig is. Voor het bouwen van de eerste gebouwen van steen is een vrij grote maat steen gebruikt. Deze baksteen wordt “de kloostermop” genoemd en werd gebakken in eenvoudige veldovens die vanaf de middeleeuwen tot in de 20ste eeuw in gebruik waren. De eerste vermeldingen van bakstenen verwijzen naar Veurne (Ter Duinen in 1215), Brugge (de Sint-Salvatorkerk in 1220), Lissewege (Ter Doest in 1225), Hemiksem (abdij in 1246). Men sprak

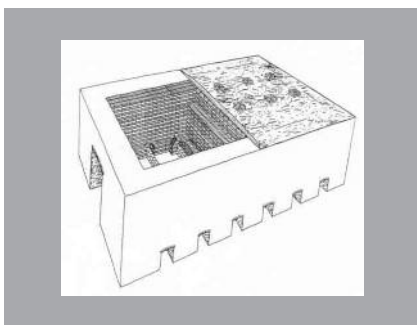
dan al gauw van 'kloosterstenen' en in West-Vlaanderen wordt ook de term 'papesteen' gebruikt.

In de middeleeuwen werden bakstenen, pannen en vloertegels in eenzelfde steenbakkerij vervaardigd. Aanvankelijk is baksteen een exclusief bouw materiaal voor kerken, kloosters, kastelen en patriciërshuizen, maar in de veertiende eeuw gaan ook minder draagkrachtige burgers over op bouwen met steen. Uit het oogpunt van brandveiligheid genoot deze bouwtrant de voorkeur. Meermalen worden middeleeuwse steden in de as gelegd door een stadsbrand en de houten huizen vielen dan bijna allemaal ten prooi aan de vlammen. De bouw van houten huizen werd vanwege het brandgevaar in de steden verboden (verstening) en het werd verplicht om in de steden baksteen of kareel ('Careel – quareel' is Oudnederlands voor tichelsteen, vierkante steen) te gebruiken in plaats van hout. In Europa wordt de site van de voormalige cisterciënzerabdij Onze-Lieve-Vrouw Ten Duinen tot een van de belangrijkste monumenten van de middeleeuwse baksteenarchitectuur gerekend. De cisterciënzers zijn een van de promotoren geweest om in noordelijk Europa het gebrek aan natuursteen aan te pakken door het maken van een vervangingsproduct, baksteen. De zogenaamde "baksteengotiek" deed haar intrede!

Na 1800 werden in Vlaanderen de lemen huizen stilaan vervangen door huizen in steen. De behoefte aan baksteen was groot, ook nog na 1900. Op de (pacht)hoven moest de bakoven eveneens los staan van de andere gebouwen. (cfr HKH – 2011 – nr 2).

Nog even dit: bakstenen waren vroeger duur, met name voor de arme plattelandsbevolking. Die leefde in huisjes opgetrokken in uit streekgebonden bouwmaterialen zoals lemen vakwerk wanden met bovenop een strodak.

Boerderijen werden wel gemaakt met muren van leem. Wanneer een boer genoeg had gespaard om voldoende bakstenen te kunnen betalen, werden deze lemen muren vervangen door bakstenen muren. Hieruit stamt de uitdrukking dat iemand steenrijk is: hij heeft dan voldoende geld om stenen muren te kunnen betalen...

Reconstructie veldhoven

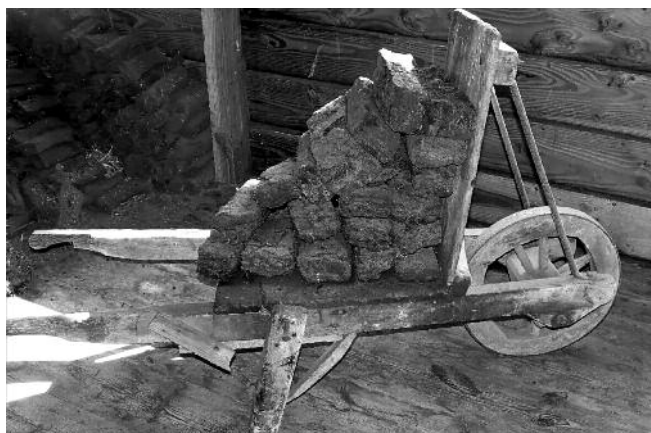
Een baksteen is een steen gemaakt uit 'gebakken' kleileem, meestal rood of geel van kleur (afhankelijk van de hoeveelheid kalk in de steen). De kleileem werd opgegraven, daarna gekneet tot een homogene massa, vervolgens handmatig in een houten raamwerk geperst waarna de leem aan de bovenkant van de steenvorm werd afgesneden om een mooie gladde steen te krijgen. Dan werden de stenen in banen op de grond gelegd om te drogen. Waren ze eenmaal "winddroog" dan werden ze in de veldoven - meestal bedoeld voor eenmalig gebruik - gepakt om ze nadien te bakken (850 tot 1200 °C). De oven werd in feite om de te bakken stenen heen gebouwd, waarbij op regelmatige afstand tussen de stenenrijen gangen werden uitgespaard, waarin brandstof - aanvankelijk nog hout maar later turf - werd opgestapeld.

De oven werd aan de boven- en zijkanten afgesloten met al gebakken stenen, waarna het hele bouwsel werd dichtgesmeerd met natte klei zodat alles één compact geheel werd.

Dan kon het stoken met turf beginnen: dat was een moeilijk en langdurig proces maar in de dagen van weleer had men weinig haast en de productie was ruim voldoende om aan de vraag te voldoen.

Eeuwen lang vormde de turf vrijwel de enige brandstof in de steenbakkerijen. In de vroege middeleeuwen al werd overal in de Lage Landen gebruik gemaakt van turf, het gedroogde en in blokken gestoken veen. Hout begon als brandstof steeds zeldzamer te worden en turf kreeg een steeds grotere economische waarde. Het werd niet voor niets het 'bruine goud' genoemd.

Turf was op kleine schaal reeds lang in gebruik als brandstof toen in de 12de eeuw de commerciële veenontginning in Vlaanderen een hoge vlucht nam, en dan met name in het gebied ten noorden van Brugge en Gent. De middeleeuwse steden kampten met een steeds grotere schaarste aan hout als brandstof en daarom werden de uitgebreide veenvoorraden aangesproken.

Turf kruiwagen

Turf brandde gelijkmatig en gaf weinig as zodat het vuur in de oven door de stoker goed gereguleerd kon worden. Bovendien vergde turf weinig aandacht en leverde het een zuiver gekleurd product.

De turf werd vanuit de turfloods door een opening, die aan de buitenkant kon dichtgemaakt worden met een ijzeren deurtje, in de veldoven gegooid. Tijdens het inpakken van de nog ongebakken stenen bouwde men vanaf deze openingen een gang in de rijen gestapelde stenen, waarin de turf dus terecht kwam. Ook werd van bovenaf, in kokers – welke de mannen tijdens het inpakken van de oven bouwden - de oven met turf “gestookt”.

Dr. L. Devliegheer schrijft in zijn *“De vroegste gebouwen in baksteen in Vlaanderen”* (Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 10de jaar) dat men *“met turf een zacht vuur bekwam waardoor de baksteen op een meer gelijke manier gebakken werden”*.

Het stookproces met turf in een veldoven duurde ongeveer 3 volle weken (7 dagen op 7!) en het zou nog eens 3 weken duren vooraleer de oven was afgekoeld. J. Hollestelle stelt in zijn *“De steenbakkerij in de Nederlanden”* dat men ca 1900 nog 2 m³ turf nodig had om 1000 stenen te bakken en dat ca 1,5 m³ klei nodig was. In de middeleeuwen zal men meer turf nodig hebben gehad vanwege het minder efficiënt stoken.

Of een oven gestookt werd met turf of met steenkool kan men duidelijk zien aan het eindprodukt: bij met turf gebakken bakstenen ontbreken de witte sintels die bij de steenkool werden achtergelaten en tussen de lagen rauwe stenen werden uitgestrooid (zie verder bij het productieproces).

Na het hele bakproces moest de oven uit elkaar gehaald worden om bij de versgebakken stenen te komen en de stenen werden gesorteerd volgens eerste of tweede kwaliteit. De stenen die krom gebakken of met scheurtjes uit de oven kwamen werden beoordeeld als tweede keus en werden in de bouw gebruikt voor het metselen van de binnenmuren. Uiteindelijk bleef alleen nog een stookvloer achter.

Metselwerk binnenzijde kerktoren

Turf werd pas sinds de tweede helft van de 19de eeuw vervangen door steenkool. Er werden steeds betere bakovens gebouwd, zodat meer stenen in steeds minder tijd konden geproduceerd worden.

In het *Liber Memoriales* bijgehouden door pastoor Willem Van de Putte staat dat de smalle zijgangen van de Sint Amanduskerk van Denderhoutem in 1898 werden verbreed tot volwaardige zijbeuken met de muren in (aangevoerde) “Boomsche kareelsteen” (zoals trouwens de binnenmuren van de toren – 23 x 11 x 6,5 cm) waarvan de prijs trouwens – ten gevolge van overstromingen in de Rupelstreek - met 25% was gestegen

Warkensmolen

Kerkhofmuur

tegenover het oorspronkelijke bestek. De rekeningen vermelden de herkomst niet van de stenen maar het kan moeilijk anders of ze werden langs de bestaande watergangen via de Dender naar Ninove gebracht en vervolgens over de weg naar de bouwplaats vervoerd. Ter info: het is pas in een later stadium dat werd besloten de kareelstenen muren van de uitgebreide Sint Amanduskerk langs de buitenkant te voorzien van witte - uit het Groot-Hertogdom Luxemburg afkomstige - La Rochette-hardsteen.

Tot aan WO I werden de stenen veelal door rondreizende steenbakkerploegen gebakken in veldovens. De ovens in open lucht werden aangelegd op de plaats waar de bakstenen nodig waren. Hierdoor werden dure transportkosten vermeden, maar het was wel een seizoengebonden en zeer arbeidsintensieve activiteit. Bovendien kon er niet worden gewerkt als het regende en was er geen vergoeding voor regenverlet!

Zo weten wij bvb. dat molenaar Eduard “Warken” De Graeve in 1891 de stenen voor de romp van zijn windmolen op de Vier Bunders (nu Iddergemsesteenweg) ter plaatse in drie kareelovens liet bakken.

Het is dan ook meer dan waarschijnlijk dat de stenen die werden gebruikt “voor de opbouw van een doodenhuis met afsluitingsmuur en grilje rond het nieuwe kerkhof” (zie de publicatie van de openbare aanbesteding in De Denderbode van 8 en 15 oktober 1899) ter plaatse in “den Dheysel” (nu vervormd tot Deysel) werden “geprest” en gebakken en dit zelfs op voorstel geformuleerd door het College van burgemeester en schepenen in de gemeenteraad van 3.3.1898.

Harde bewijzen zijn er hiervoor niet maar het treffende abrupte niveauverschil tussen het oude en het nieuwe kerkhof is een sterke aanwijzing dat het lagere gedeelte uiteraard werd “uitgebakken” en later als weidegrond (en niet als akkergrond) werd gebruikt.

De huidige pastorie uit 1767 en de oorspronkelijke ommuring werden meer dan waarschijnlijk ook opgetrokken met in Atom gebakken stenen.

Ook de stenen gebruikt bij de bouw in 1872 van de Gemeenteschool, de bijhorende onderwijzerswoningen en het oude gemeentehuis (in de Molenstraat) komen meer dan waarschijnlijk uit een Atomse veldoven.

Niet alleen Priester Daens zette zich in voor de belangen van de werklieden in de steenbakkerijen van de Rupelstreek en in het Pajottenland. Ook van advocaat Alois De Backer vonden wij een interpellatie gericht aan de Minister van Justitie en van de Minister van Nijverheid en Arbeid van 30 april 1901 waarin hij uithaalt naar de (voornamelijk Brusselse) steenbakkersbazen die verschillende arbeidswetten straffeloos met de voeten traden en onderling overeenkomsten hadden afgesloten zodat er op straf van boete "geen opslag van 't werkloon" mocht worden gegeven en de werklieden typecontracten moesten tekenen waarin stond dat ze niet meer dan 2 fr. 50 c. per duizend stenen werden betaald en niet van meester mochten veranderen. In de kamer klaagde hij – altijd in het Nederlands, want zoals hij zelf stelde in de plenaire zitting van 4 januari 1901 "ik mij tegenover het kiezerskorps verbonden heb uitsluitend vlaamsch te spreken" – de sociale wantoestanden aan en pleitte hij voor politieke en economische hervormingen.

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken – Dienst der verwoeste gewesten – zou in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog trouwens een lastenkohier uitschrijven voor het vervaardigen en leveren van 6 miljard bakstenen in onderaanneming uit te voeren in 1920, 1921 en 1922. (cfr. de aankondiging in *Werkerswelzijn* van 15.02.1920.)

Allen in de Vakvereniging I
Voor het Provinciaal aktiekomitee
der Bouwarbeiders,
Hector Bonnet.

KONTRAKT.

Tusschen ondergeteeken . . . . .
wonende te . . . . .straat, n° . . . .
en . . . . ., verblijvende te . . . .
n° . . . . . werd volgende overeen-
komst gesloten :

1° Tweede ondergeteekende verbindt zich voor rekening van eerst-
ondergeteekende, tijdens het seizoen
192 . . en op de terreinen gelegen te
. . . . . die hij verklaart vol-
doende te kennen, ongeveer . . . .
baksteen te maken.

2° Eerste ondergeteekende zal aan
den tweede de pers, de olie, krui-
wagens, het ijzeren rolwerk, de stroo-
daken en staken, den ijzerdraad, de
ongewerkte aarde en het zand lever-
en, die hij noodig acht voor de
goede uitvoering van het werk. Daar-
enboven zal hij op de werken een
ruime loods opslaan, volgens de ver-
eischen der gezondheid en der wet,
waarin de werklieden hun maaltij-
den zullen kunnen nuttigen en er
desgevallend verblijven.

4° Eerstondergeteekende zal, ge-
reed voor het gebruik, water leveren
in voldoende hoeveelheid, op de ma-
nier welke hij meest passende vindt.

5° Tweede ondergeteekende zal de
baksteen zorgvuldig in hagen
zetten. De voeten der hagen zullen
door hem gemaakt worden met het
gereedschap, hem daarvoor door
eerstondergeteekende toevertrouwd.

6° Tweede ondergeteekende zal
alle noodige voorzorgmaatregelen
treffen noodig voor het ongeschon-
den houden der brikken. Hij is ech-
ter niet verantwoordelijk voor scha-
de aangericht door tempeest of storm,
noch voor de vernielingen aange-
richt door ratten of mollen.

6 b. De tweede ondergeteekende
kan nooit als onderaannemer be-
schouwd worden, maar wel als ge-
volmachtigden medewerker.

7° De prijs overeengekomen tus-
schen, en in de hiervoor opgesomde
voorwaarden aangenomen door be-
de partijen bedraagt. . . . . frank
per 1000 baksteen.

8° Tot een bedrag van . . . . . frank
zal een afhouding gedaan worden
van 10 o/o, te regelen bij de laatste
afrekening.

9° De betalingen zullen alle veer-
tien dagen plaats hebben volgens het
aantal afgemaakte baksteen en
mits aftrok van de afhoudingen
voorzien bij artikel 8.

10. Elke afhouding op het werke-
lijk loon als waarborg, zal gestort
worden in de Spaar- en Lijfrentkas
op den naam van tweede onderge-
teekende, of in handen van een derde
persoon, aan te duiden door de beide
partijen.

11. In geval tweede ondergetee-
kende zou opgelegd worden zekere
werken in daghuur uit te voeren, of
in geval hij zijn werk zou moeten
onderbreken om eene of andere oor-
zaak onafhankelijk van zijn wil, is
eerstondergeteekende gehouden aan
tweede ondergeteekende 2,50 fr.
per uur te betalen, tot op het oog-
enblik dat het normaal werk herbe-
gint.

12. Het werk zal in geen geval
door tweede ondergeteekende in den
steek gelaten worden, vooraleer te
hebben voldaan aan de bepalingen
van onderhavige overeenkomst, zoo-
niet verliest tweede ondergeteekende
alle recht op alle verschuldigde som-
men, die van rechtswege zullen toe-
behooren aan eerstondergeteekende.

13. Alle betwistingen en alle ge-
vallen niet door onderhavig kon-
trakt voorzien, zullen onderworpen
worden aan de uitspraak van twee
personen, hetzij een scheidsman van
iedere partij. In geval van oneenig-
heid, verkiezen dezen een derden
scheidsman. De uitspraak moet ge-
veld worden binnen de tien dagen
volgende op de aangifte van het ge-
schil.

Handteekens :

N. B. — Op aanvraag kan men
Fransche kontrakten bekomen.

MEN VRAAGT twee ploegen pressers,
goed loon, 20 fr. de duizend en bier, voor
Frankrijk. Zich te bevragen bij Leopold
De Sutter, Steenstraat, 21, Beekveld, steen-
bakker, Aalst. 161

Het is vooral vanaf de crisis in de linnennijverheid, en zeker vanaf de zware crisis in de landbouw midden de 19de eeuw (naar aanleiding van mislukte aardappel-oogsten, in die tijd het meest gekweekte gewas), dat de Vlaamse boeren aan pendelarbeid of seizoenarbeid begonnen te doen, of dat ze in veel gevallen zelfs naar Amerika migreerden. In onze streek schakelde het grootste deel van de landbouwers over naar seizoenarbeid in de steenbakkerijen in het Brusselse, in de bietenoogst en in de suikerfabrieken in Wallonië en Frankrijk.

Vanaf de eeuwwisseling zorgde seizoenarbeid in Frankrijk voor veel inwoners voor een aanvulling op het inkomen en die werden dan ook via advertenties zoals in de nevenstaande uit De Volksstem van 22.4.1922 geronseld.

Het was zeer zwaar werk: telkens de zware vlakens (rieten matten) verzetten naar de wind, stenen 'blootsmijten' als 't droog weer was, ze opnieuw dekken als

het regende, 's nachts opstaan als de wind van richting veranderde. Bovendien waren zij die ingingen op een aanbod niet altijd op de hoogte van de gangbare verloning.

In het socialistische Recht & Vrijheid van 12 juli 1925 richt Hector Bonnet van het Provinciaal Aktiekomitee de Bouwarbeiders zich dan ook specifiek tot de “steenbakkers die in Frankrijk gaan arbeiden”, raadt hen aan toe te treden tot de vakvereniging “om niet straffeloos tot op het hemd uitgeschud te worden door de patroons” en publiceert een typecontract (zie hiernaast) met de rechten en plichten van zowel patroon als werknemer.

1922 – 1950

De stenen werden aanvankelijk nog handmatig in een houten raamwerk (steenvorm) gemaakt maar wie echt industrieel wou gaan werken investeerde in de aankoop van een (“Blanchart”)pers. Het vochtige leem werd in de vorm geperst, waarna het leem aan de bovenkant van de steenvorm er af werd gesneden om een mooie gladde steen te krijgen. Hoewel de arbeid fysiek zwaar was werkten ook vrouwen/meisjes mee op de steenbakkerij. De pas geperste stenen werden door de meisjes met acht of negen stuks tegelijk onder de arm genomen en in 'banen' op de grond gelegd om te drogen. Vervolgens werd de steenvorm omgekeerd en waren de 'natte' stenen gereed om te drogen. De droogtijd liep meestal over 3 à 4 weken, naargelang het weer al dan niet gunstig was. Wanneer een te natte steen werd gebakken, ging die scheuren. De 'groene' steen werd eerst plat gelegd. Wanneer die zijde voldoende droog was, werd hij 'gekant' (= op zijn smalle zijde gezet) zodat ook de onderkant kon drogen. Waren de stenen eenmaal 'winddroog' dan werden ze in de veldoven gepakt.

Hieronder de pressers van Terlinden - de oudste foto van Atomse pressers uit 1922 – aan het werk in 't Daal (Teerlingstraat) met Omer Van der Schueren, Chery De Leenheer, Felix en Emiel Van Der Schueren Felix (de laatste zou op 21 mei 1940 samen met Jozef van Geem - door een misverstand - door de - erg zenuwachtige - Engelsen worden geëxecuteerd)

De pressers van Terlinden

Dat pressersploegen dikwijls een pure familieaangelegenheid waren moge blijken uit onderstaande reeds eerder verschenen foto van de drie mannen en twee arbeidsters zijn broers en zusters uit het 13 kinderen tellend gezin van Franciscus Van den Eynde en Philomena Burms uit de Steenstraat

Vlnr.: Maria Amandine (∞ Alfons Van den Driessche), Gustaaf (∞ Anna Van Liedekerke), Dominicus (∞ Justine De Meester), Maria Leontine (∞ Cyriel Raes) en Maurice (∞ Palmyra Bodart).

Het gezin Franciscus Xaverius Van den Eynde en Philomena Clara Burms woonde op het einde van de Steenstraat (woning nu bewoond door Marc Rubbens). Franciscus was voor de kinderen "Petje Sooi". Philomena Burms was "dikke Metj" en op den Dries gekend onder haar tweede voornaam Clara. Hun kinderen werden aangesproken als Clara's Mie, Clara's Taal, Clara's Domien, enz.

Op bovenstaande foto uit 1931 uiterst rechts (de latere aannemer) Jozef De Coninck met links van hem Karel Goubert. De 2 andere ploegmakers zijn (nog) niet geïdentificeerd maar volgens Etienne De Coninck (zoon van) zou de foto genomen zijn in een Franse steenbakkerij.

Hieronder nog een foto van de Atomse familieploeg Muylaert, weer aan het werk in een steenbakkerij in het Brusselsse.

Van links naar rechts Muylaert Marcellus Petrus - Alfons Trogh - Alexis Muylaert broer van Marcel Petrus en uiterst rechts vader Muylaert Franciscus Xaverius van "Dokes Dikken" (zo genoemd naar stamvader Judocus Muylaert °1808 †1895)

Marcel Petrus verongelukte jammerlijk op 18-jarige leeftijd in Elsene. Hij was toen werkzaam in de bouw en viel van een stelling op 24 december 1932. Hij liet een zwangere vrouw na die enkele maanden later op 09 april 1933 beviel van een zoontje dat als eerbetoon de naam Marcel kreeg zoals zijn vader.

Op een geëffende ondergrond werd met de resten van een vorig baksel een oven aangezet. In de voet van de veldoven werden luchtkanalen uitgespaard. Op die kanalen kwam een volle stenen 'vloer'. Tussen de vloerstenen was er voldoende ruimte om lucht en hitte te verspreiden. Op het eerste stenen fundament kwam een dikke laag magere cokesassen en een deel kleine antracieten (zgn. pietjes).

Op de vloer kwam een eerste laag. In elke laag werden op regelmatige afstanden horizontale gangen (stookkanalen) uitgespaard die tot aan de rand met kolen werden opgevuld.

In de stookkanalen stonden op regelmatige afstanden twee stenen op hun smalle zijde (zgn. mannetjes). Pas nadat twee lagen 'rauwe brieken' (= ongebakken klei) waren gestapeld werd het vuur (met houtskool) aangestoken in de stookkanalen. Als het vuur goed brandde werden de zgn. mannetjes eveneens verwijderd en het gat werd met eierkolen opgevuld. Dan werd verder gestapeld tot men een zestal lagen had. De hele 'kubus' werd bovenaan afgesloten met gebakken stenen.

Het bakken was vakmanschap en werd in onderaanneming gedaan, door iemand met ervaring en voldoende aanvoelen van vooral de wind, om in functie daarvan de kolen (houille) te strooien. De brander was de onbetwiste chef van de veldoven. Hij had naam en faam, kende als geen ander het vuur en organiseerde het werk. Deze zeldzame specialist werd terecht goed betaald. Het aanleggen van de oven en de vuurhaard was een zeer precies en vakkundig werk. Niet iedereen was dekker of brander! De afmetingen van de veldoven hingen af van het aantal te bakken 'brieken'. De brander berekende nodige lengte en breedte. Per seizoen legde men een drie à vier veldovens aan.

Het branden (dat pas begon eind mei, na de laatste vorstnachten) was een erg delicate zaak: de vuurhaard moest zorgen voor de gloei en de rook die de stenen deed bakken. De stoker of brander had een heel grote verantwoordelijkheid en bij het branden sliep hij dan ook heel weinig, soms geen 6 uur op 24.

Men bouwde elke dag de veldoven met een zestal lagen (ongeveer 100.000 stenen per dag!) verder op.

Wanneer het vuur 's morgens was bovengekomen, plaatste men weer enkele lagen 'groene' stenen (rauwe brieken) waartussen men kolengruis strooide.

De zijkanten van de oven werden weerom afgeplakt met leem om de warmte en de giftige gasen binnen te houden. De tochtgaten werden niet toegemaakt omwille van de luchttoevoer.

Om het barsten te voorkomen werden de rauwe stenen tijdens het bakken bovenaan afgedekt met gebakken stenen als beschutting tegen te felle wind of zon en regen. Opzij werd alles toegesmeerd met klei. De plakker was niet alleen verantwoordelijk voor het 'afplakken' van de oven, maar ook voor het aanbrengen van de kolen, het geven van drank (bier, water..).

Gewoonlijk werd de veldoven rondom afgeschermd met "matten" tegen de wind (Soms moest dit ook 's nachts gebeuren).

De steenbakkers maakten lange werkdagen. In de week waren zij zeker op post van 6 uur tot 19 uur, op zaterdag van 6 tot 18 uur. Het werk was bijzonder hard: telkens de zware matten verzetten naar de wind, stenen 'blootsmijten' als 't droog weer was, ze opnieuw dekken als het regende, 's nachts opstaan als de wind van richting veranderde.

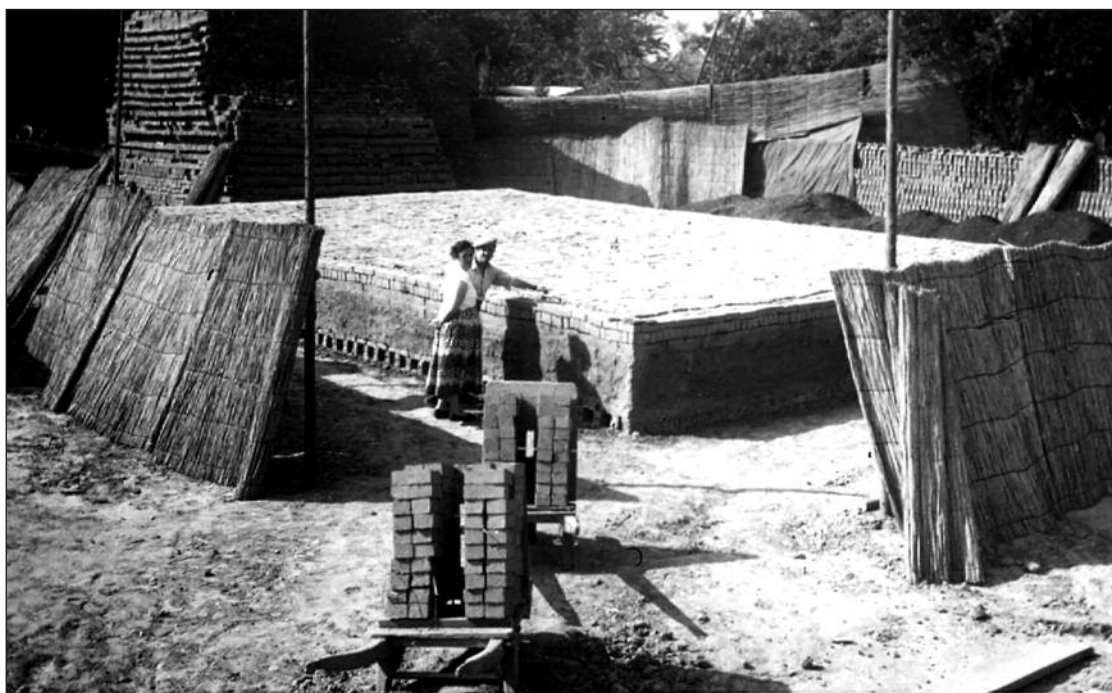
Een veldoven bereikte vaak een hoogte van vijf meter en meer. De temperatuur in een veldoven liep op tot 800 à 1200° C (afhankelijk van het soort te bakken klei). Wanneer de oven na een tiental dagen was uitgebrand, werd hij 'afgepeld'. De kwaliteit van de gebakken steen werd bepaald door de plaats in de oven. De buitenkant is meestal zacht en breekbaar (binnenmuren), de kern meestal zwart (fundering of bepleisterde gevel) en tussenin heeft men de goede kwaliteit voor buitenmuren.

Eén van de steenbakkers in Atom was Augustus-Richard Van den Storme (°1862 †1956) uit “De Trapkes op”, naast de melkerij op de “Plesj”. Maar hij verkocht ook nog bouwmaterialen en combineerde dit alles met de uitbating van een landbouwbedrijf. Uit een aankondiging van een openbare verkoop in De Volksstem blijkt dat hij het in november 1929 op 67-jarige leeftijd helemaal voor bekeken hield en notaris E. Van Oudenhove opdracht gaf zijn steenbakkersgerief, de nog resterende bouwmaterialen (inclusief 11000 dakpannen in zijn steenbakkerij op de Steenweg naar Denderhoutem te Ninove), alle landbouwalaam inclusief een 5 jaar oude merrie en nog “30 aren ongedorschten rogge” openbaar te verkopen. Interessant is de inventaris van het steenbakkersgerief: 2 “blanchart”-steenpressen, 10 mandekens handsteenvormen, ijzerplaten, staken, 2 kordewagens (speciale kruiwagens om winddroge stenen aan te voeren), 2 camions maar ook “eene drijwielkar, 2 goede ressortkarren, een voittuur met paardenharnas en ... een goede hondenkar”.

Eigenaardig genoeg is het zijn zoon Augustus-Joannes-Prosper, beter gekend als “Stoker’s Gust” die de steenbakkersactiviteiten verder zette in de Molenstraat tegenover de huidige Basisschool GO. (en daarmee is dan meteen ook duidelijk waar zijn bijnaam vandaan komt...).

Getuige hiervan onderstaande foto genomen op het Molenveld waarop zowel een al “afgepelde” als een in opbouw zijnde veldoven afgeschermd met vlakens (rieten matten.) De foto werd genomen door naar Amerika uitgeweken Belgen op familiebezoek die aan hun Amerikaanse burens wel eens wilden tonen hoe ze in hun thuisland bakstenen “bakten”!

Duidelijk zichtbaar onderaan zijn de luchtkanalen voor de luchttoevoer met daarboven een volle stenen ‘vloer’ waarop de oven werd gebouwd. Op de voorgrond twee geladen “kordewa-

Veldoven

gens”, achteraan de winddroge “rauwe” stenen waarmee de oven verder werd ingezet ertussen stapels antraciet (zgn. pietjes) om tussen de lagen rauwe stenen te strooien.

De zijkanalen van de oven werden afgeplakt met leem om de warmte en de giftige gassen binnen te houden.

Veldovensteen wordt nog steeds op dezelfde manier gevormd en gebakken als een honderdtal jaar geleden.

Danny Van den Broeck – derde generatie van een oorspronkelijk Hekelgemse steenbakkersfamilie die in de jaren zestig, bij gebrek aan geschikte grond voor het bakken van veldovensteen, uitweek naar Denderhoutem – bakt nog altijd steen in een veldoven in de Borrekont. De gebruikte grond wordt nog altijd ter plaatse afgegraven.

Het eindproduct is een handvorm in open lucht gebakken en daardoor uitermate geschikt voor renovatie van kastelen, oude hoeven en historische panden. Hij heeft nog steeds dezelfde kleur van vroeger, gaande van licht rood tot donker blauw. Uiteraard wordt de oven niet langer meer met turf maar met steenkool gestookt maar in grote lijnen is het procedé decennialang ongewijzigd gebleven.

Vader en zoon Van den Broeck

Het heel zware werk is intussen wel gemechaniseerd maar steenbakkers hebben toch nog een heel zwaar en arbeidsintensief beroep. Hierdoor wordt het steeds moeilijker om ambachtelijk verder te blijven werken wegens gebrek aan personeel.

Steenbakkerij Van den Broeck zocht een oplossing en vond die in het bakken van de windgedroogde stenen in een tunneloven. De rauwe bakstenen worden nog altijd in Denderhoutem “geprest”, gestapeld onder hangars tot ze winddroog zijn en vervolgens op paletten gezet voor transport naar de tunneloven. Door het strooien van de antracietkooltjes tussen de lagen is het verschil met de traditioneel gebakken baksteen nauwelijks merkbaar.

In het volgende nummer van het Mededelingenblad van de Heemkundige Kring Haaltert publiceren wij een foto-impressie van het ganse proces “Van Leem tot Steen” in de Atomse steenbakkerij Van den Broeck.

© Luc POTS

Verslag uit 1909 over de bouw van de Titanic

Op 15 april 1912 zonk de Titanic. Acht streekgenoten overleden in het ijsskoude water. Dankzij de bijzondere inspanningen van onze Heemkundige Kring ter herdenking van deze ramp herinnert eenieder zich dit trieste verhaal weer.

Het herdenkingsjaar zit er op. Weldra zal de aandacht weer afgewend worden naar andere feiten en herinneringen. Als afsluiter van 2012 een laatste bijdrage over de Titanic, ditmaal over de ontstaansgeschiedenis ervan.

Onlangs kocht ik een oud boekje op een rommelmarkt: "Almanach du Soir 1910" van de - nog steeds belangrijke - Belgische uitgeverij Rossel. Een almanak of jaarboek is een jaarlijkse publicatie met diverse onderwerpen. Rossel heeft vele jaren een almanak uitgegeven. De teksten voor deze almanak zijn opgesteld in het najaar van 1909. Groot was mijn verrassing om bij het doorbladeren van het boekje een kort artikel aan te treffen over de Titanic. Onder de titel "Les nouveaux Géants de la Mer" wordt de lezer geïnformeerd over de bouw van twee « fantastische zeegiganten »: de Titanic en haar zusterschip de Olympic.

Les nouveaux Géants de la Mer

On construit à Belfast, pour le compte de la grande compagnie anglaise de navigation « White Star Line » deux paquebots qui battront le record des dimensions. Ces monstres marins dépasseront tout ce qui semblait un rêve il y a seulement dix ans.

Lisez plutôt. Leur longueur sera de 287 m., leur largeur de 30m7 et leur déplacement de 50.000 tonnes!

Pour le coup, il est à peu près certain que nous serons, avec ces deux navires fantastiques qui porteront les noms de *Titanic* et *Olympic*, à la limite des grandeurs permises pour la profondeur des passes et les dimensions des ports.

L'*Olympic* et le *Titanic* sont en sensible augmentation sur le *Lusitania* et le *Mauretania*, qui n'ont que 263 m. de long avec 45.000 tonneaux de déplacement.

Du reste, le but de ces gigantesques paquebots ne sera vraisemblablement pas absolument le même que celui des courriers extrarapides que nous venons de citer. La magnifique vitesse de 25 nœuds et demi que fournissent couramment ces derniers bâti-

Disposition intérieure de *L'Olympic*.

Kern van het verhaal is de concurrentiestrijd tussen de grote Engelse rederijen. De Titanic en Olympic van de White Star Line worden vergeleken met de Lusitania en de Mauretania van de Cunard Line.

De Lusitania en Mauretania behoorden bij de start van hun commerciële dienst in 1907 tot de grootste pakketboten, maar onderscheidden zich toch vooral van de concurrentie door hun buitengewoon hoge snelheid. Een gemiddelde snelheid van 25,5 knopen of meer dan 47 km/uur had echter zijn kostprijs. Het artikel beschrijft dat de Lusitania tegen dergelijke snelheden 5000 ton steenkool nodig heeft om de overtocht tussen Liverpool en New York af te leggen, en dat voor een transport van amper 1500 ton lading en 2198 passagiers.

De White Star Line besloot haar concurrent niet te overtreffen in snelheid, maar wel in grootte en comfort. Deze “drijvende steden” zouden met hun superieure capaciteit veel grotere ladingen kunnen vervoeren, en daardoor de rendabiliteit sterk kunnen verhogen. Tegelijkertijd zouden ze de reiziger de overtocht kunnen aanbieden tegen lagere prijzen dan bij de Lusitania, waar duidelijk meer moest worden betaald in ruil voor de hogere snelheid. De bedrijfssnelheid van de Titanic bedroeg 21 knopen, wat toch al meer was dan de 18 à 20 knopen van de grote pakketboten die de White Star Line op dat ogenblik in de vaart had.

Met zin voor nostalgie herinnert de auteur van het artikel aan de eerste stomer van deze maatschappij: de Oceanic uit 1871. Deze mat slechts een derde van de Titanic en haalde 14,5 knopen. Ook toen beschreef men dat schip als “een wonder op alle gebied”. De schrijver stelt dat het nu (in 1909) “zo goed als zeker” is dat met dergelijke fantastische schepen als de Titanic de limieten inzake grootte bereikt zijn voor toegang tot de havens. Zoals de hedendaagse mens geleerd heeft: “Never say never!”.

Net zomin als de auteur van het artikel in 1909 het rampzalige lot van de Titanic kon voorspellen, kon hij vermoeden dat ook de Lusitania, zijn concurrent op de Atlantische Oceaan niet lang zou overleven. Op 7 mei 1915 werd deze zeereus door een Duitse duikboot tot zinken gebracht. 1198 opvarenden lieten hierbij hun leven. Het was voor de Verenigde Staten de directe aanleiding om zich te mengen in de Eerste Wereldoorlog. Maar dat is weer een ander verhaal...

Hans Cieters - hans.cieters@skynet.be

In memoriam

Op 2 november 2012 overleed Angèle Heyman in het WZC St.-Anna te Haaltert. Zij werd geboren te Haaltert op 22 januari 1924.

Deze joviale en actieve vrouw was door iedereen gekend en werd zeer gewaardeerd.

Haar ouders hadden een zuivelhandel en van in haar jeugd werd zij ingeschakeld in de zaak. Het noodlot spaarde haar niet. Enkele maanden na haar huwelijk met Emiel Desmet, kwam deze om bij een brand in het Ministerie van Onerwijs te Brussel in 1947.

Haar grootste verdienste was zeker de tomeloze inzet bij verscheidene Haaltertse verenigingen. Van 1953 tot 1978 was zij voorzitter van een bloeiende KAV-afdeling. Zij was eveneens actief bij de oprichting van het koor ‘Vrolijke Musici’ en werd voorzitter van 1967 tot 1996. Naast deze twee belangrijke taken was zij eveneens zeer actief bij Ziekenzorg, Parochiale Werken en Df.

Wij mogen dankbaar zijn voor al hetgene zij gepresteerd heeft bij de ontplooiing van het socio-culturele gebeuren in onze gemeente.

Wij willen nogmaals ons oprecht medeleven betuigen aan Martin en Godelieve, kinderen en kleinkind en aan de familie.

Heemkundige Kring Haaltert

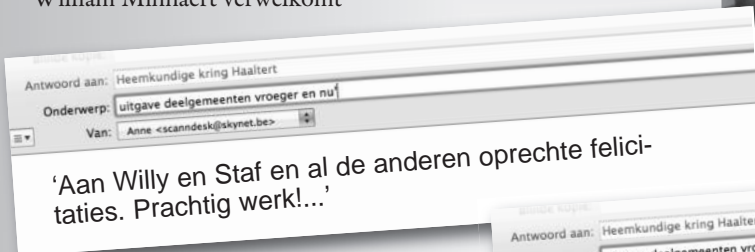
'Haaltertse deelgemeenten, vroeger en nu' enthousiast onthaald!

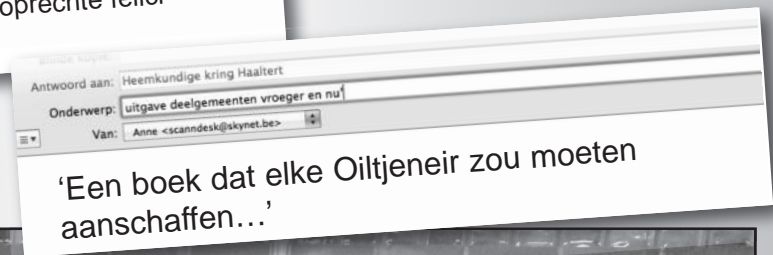
William Minnaert verwelkomt

Schepen van Cultuur Wim Allaer

'Aan Willy en Staf en al de anderen oprechte felicitaties. Prachtig werk!...'

'Een boek dat elke Oiltjeneir zou moeten aanschaffen...'

Burgemeester Roger Coppens en voorzitter van de Cultuurraad Dirk Neerincx ontvangen het eerste exemplaar.

Bloemen voor de dames van de auteurs

Antwoord aan: Heemkundige kring Haaltert
 Onderwerp: uitgave deelgemeenten vroeger en nu
 Van: Anne <scannedesk@skynet.be>

‘Een pluim voor de Haaltertse Heemkundige Kring met de zoveelste prachtige realisatie over onze dorpen...’

Antwoord aan: Heemkundige kring Haaltert
 Onderwerp: uitgave deelgemeenten vroeger en nu
 Van: Anne <scannedesk@skynet.be>

‘Een mooier kerstgeschenk kan niet...’

Antwoord aan: Heemkundige kring Haaltert
 Onderwerp: uitgave deelgemeenten vroeger en nu
 Van: Anne <scannedesk@skynet.be>

‘Vrinjen, ’t es ne graleken sjikken boek. Proficiat!...’

Geïnteresseerde kijkers